

KÖROĞLU DESTANI'NIN TÜRKMENİSTAN VE ELAZİZ VARYANTI ÜZERİNE BİR KURAM DENEMESİ

Yasemin BAKI*

Özet

Destanlar, evrenin doğasını açıklayarak ait olduğu milletin fertlerine o kültürün tavır ve davranışlarını simgeleyerek anlatan öğretilerdir. Destanlar, bu işlevlerini toplumun idealize edilmiş özelliklerini kendilerinde toplayan destan kahramanları vasıtasıyla gerçekleştirirler. Türk toplumunda da geniş bir sahada varlığını sürdüren Köroğlu Destanı kahramanının sahip olduğu niteliklerle devrin ihtiyaç ve istekleri doğrultusunda şekillenmiş bir halk kahramanıdır. Köroğlu'nun kültürel mirası her coğrafya da ferdi ve anonim ürünlerden beslenip yeniden şekillenerek pek çok muhite adapte edilmiş ve böylelikle Türk kültürünün ortak tezahürünün bir yansıması olan bir halk anlatısına dönüşmüştür. Lord Raglan, milletlerin sözel bellekte saklanan kültürel kodlarını yansıtan destan kahramanlarına ait kültürel verilerin benzerlikler taşıyarak korunduğunu kanıtlamak amacıyla halk anlatılarının kahramanının ortak niteliklerini yirmi iki maddede sistemleştirip; bu nitelikleri "Geleneksel Kahraman Kalıbı" adı altında toparlamıştır. Bu çalışmada Lord Raglan'ın "Geleneksel Kahraman Kalıbı"ndaki yirmi iki madde Köroğlu Destanı'na mukayeseli olarak tatbik edilmiştir. Böylelikle Batı kahramanlarının niteliklerini temsil eden "Geleneksel Kahraman Kalıbı" ile Türk destan kahramanlarından olan Köroğlu arasındaki benzerlik ve farklılıklar tespit edilmiştir. Bu kapsamda Anadolu sahasında Köroğlu'nun zuhuru kolunun Elaziz varyantı ve aynı kolun Türkmenistan varyantı çalışma kapsamına dâhil edilmiştir. Bu benzerlik ve farklılıkların tespit edilmesinde Köroğlu Destanı'nın mitik özelliklerinin ağır bastığı Türkmenistan varyantı ile Anadolu sahasından Elaziz varyantı arasındaki coğrafi yakınlık dikkate alınarak bu iki varyant üzerinde çalışılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda Batı kültürünü temsil eden Geleneksel Kahraman Kalıbı ile Türk kültürünü temsil eden destan kahramanı Köroğlu'nun arasındaki farklılığını bu iki kahramanın farklı kültürlerin tezahüründen oluşan kahramanlar olmasından kaynaklandığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Köroğlu Destanı, Elaziz varyantı, Türkmenistan Varyantı, Lord Raglan, Geleneksel Kahraman Kalıbı

* Öğretim Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Elemanı, Rize/Türkiye. yasemin.baki@rize.edu.tr

A THEORETICAL STUDY ON TURKMENISTAN AND ELAZIZ VARIANT OF KOROGLU EPIC

Abstract

Epics are the tenets that explains the attitudes and behaviors of the related culture by describing the nature of the universe. Epics carried out these tasks through the heroes who represent the idealized characteristics of the society. Koroglu epic that keeps on its existence in a wide area in the Turkish society is a folk hero formed with the hero's own characteristics in the direction of the required necessities and demands of the related era. After feeding with the individual and anonymous sources, the cultural heritage of Koroglu epic are reshaped in each geography and adapted to many places and converts into the folk narrative as a reflection of the common appearance of the Turkish culture. Lord Raglan systematized the common characteristics of the heroes of the folk narratives in twenty two title and compiled these characteristics under the name of "Traditional Hero Pattern" as he wanted to prove his claim. His claim stated that the cultural data of the epic heroes who reflects the cultural codes hidden in the verbal memory of the nations. In this study, the twenty two titles mentioned in Lord Raglan's "Traditional Hero Pattern" have been applied to the Koroglu epic in comparison. Thus, the similarities and differences between the "Traditional Hero Pattern" and "Koroğlu" are identified. The former one represents the characteristics of the traditional western heroes and the latter one is one of the Turkish epic heroes. In this context, the Elaziz variant of Koroglu Appearance Branch and Turkmenistan variant of the same branch are included in the study. The similarities and differences are identified in the light of Turkmenistan variant and the Elaziz variant. The Turkmenistan variant full of mythological characteristics and the Elaziz variant represent the Anatolian side are studied considering the proximity with each other. After comparing these two variants, it has been determined that the difference between "Traditional Hero Pattern", representing the Western culture and "Koroğlu", representing the Turkish culture based on their cultural origin. Each of them was emerged in different cultural appearance.

Key Words

Koroğlu Epic, Elaziz and Turkmenistan Variant, Lord Raglan, Traditional Hero Pattern

GİRİŞ

Destanlar; geçmişin kültürel arka planını, estetik algısını, dünyayı yorumlayış tarzı, arzu ve hayallerini yansıtarak hayata tanıklık etme görevini üstlenmiş, söylemler ve kurgusuyla halkın ortak kültürünü ve beklentilerini yansıtan, zamanın süzgecinden geçmiş kalburüstü metinlerdir. Bir devrin mührü niteliğinde olan bu metinler tipleştirdiği kahramanlarla millî kimliğin oluşturan temel dinamiklerdendir.

İnsanlara gizemli ve görkemli bir dünyanın kapılarını açan destanlar; büyük bir evren içinde insan ve millet olmak gibi ağır bir yükü temsil eden simgesel anlatılardır (Rosenberg, 2003: 17; Oğuz, 2010: 9). Destanların yüklendiği bu sorumluluk ait olduğu milletin fertlerine; o kültürün idealize edilmiş özelliklerini sunarken, onların kültür yürüyüşlerindeki evrimlerine de tanıklık eder. Bu kültürel süreçte milletlerin sözlü belleklerinde sakladıkları destanlar; kendi hayati problemlerini çözüme kavuşturmak adına deneyerek uzun yıllar içerisinde standart bir forma ulaştırdığı yöntem ve vasıtaları orijinal bir yaratılışla ortaya koyar (Güngör, 2006: 106, 68; Ülken, 2008: 258). Bu ürünler kuşaklararası anlayış, inanç ve değerlerdeki değişimle yani çağın bilgisinin yanında miras olarak bırakılan bilgiyi kullanarak oluşturduğu formu, toplumun karşılıklı olarak tanıdığı kodlarla aktarır. Böylece toplumdaki bu yapılanma milletin ortak hafızasında birleşen deneyimler vasıtasıyla gelecek nesillere aktarılır ve her milletin kendi duyuş ve düşünüşüne bağlı olarak kendi destanı teşekkül eder (Sever, 2008: 61-68; Şenel, 2006: 10).

Türk milletin bu yürüyüşünde yayıldığı sahadaki tarihî ve coğrafi çok boyutluluk beraberinde gittikçe zenginleşen bir destan geleneği ile kendini gösterir. Bu gelenek içinde özgün bir yere sahip olan Köroğlu Destanı geniş bir sahada varlığını gösteren destanlarımızdandır. Köroğlu'nun bu kültürel mirası, Türk soyunun yaşadığı her coğrafyadan izler taşıırken pek çok muhite adapte edilmiştir. Kökleri çok eskilere dayanan bu destan, coğrafya olarak da gelenekteki ferdi ve anonim unsurlardan istifadeyle düzenlenmiş estetik bir halk ürünüdür (Duymaz, 2005: 217; Yakıcı, 2007: 115).

Türk destan geleneğinde önemli bir yere sahip olan Köroğlu, coğrafyanın niteliğine ve halkın yaşayış şekline göre destan, hikâye ve masal formuyla hayat bularak günümüze kadar gelmiştir. Toplumların gelişim sürecine paralel olarak Batı Türk grubu olan Oğuz grubunda hikâye formuna dönüşürken, Türkmenistan sahasında hikâye formunda destansı özelliklerin daha baskın olduğu bir anlatım hâkimdir. Kazak ve Kırgız sahasında ise mitik özelliklerin daha ağırlıkta olduğu destanı anlatımlar öne çıkar (Çetin, 2005: 161; Karadavut, 1996: 50).

Değişik coğrafyalarda sözlü bellekte şekillenerek Balkanlardan Türkistan'a kadar geniş bir coğrafyada yaşayan Köroğlu; Türk toplumunda adalet, doğruluk ve eşitliğin simgesi olarak, Oğuz Alpler içerisinde kendi hükümdarına karşı savışan tek kahramandır (Bayat, 2003: 9). Üstlendiği rolle halkın ortak özlemlerini; kahramanlık ve yiğitlik duyguları ile birleştirerek simgesel bir üst kimliği temsil eden bir kahraman olarak halkın ortak belleğinde yaşamaktadır (Salman, 2006: 222; Gür, 2008: 45-49). Türk milletinin kültürel kimliğinin gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayan yiğit alp tipi ile sonraki kahraman tiplerine bir hazırlık olarak, devrin özlemlerini kendinde toplayan ve kültürel mirasımızın gelecek nesillere aktarılmasında bir mihenk taşı görevi üstlenen Köroğlu, Türk edebiyatı ve kültürünün ortak tezahürüdür.

Öcal Oğuz, "Folklorda Yeni Yöntemler ve Köroğlu" adlı makalesinde Köroğlu'nun bir proto-tip olsa bile bu kadar geniş sahada anlatılmasından hareketle nesilden nesle sözlü bellekte aktarılırken yaşadığı coğrafyanın istek ve arzularına göre yeniden şekillenen bir halk kahramanına dönüştüğünü ileri sürer. Köroğlu Destan'ı anlatım özellikleri ile her ne kadar farklı coğrafyalarda benzer özellikler taşısa da tek bir Köroğlu'ndan bahsetmek yerine destanı adapte olduğu muhitin şartlarına göre ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiğini kanaatinde dir (Oğuz, 2000: 43-50).

Köroğlu Destan'ının anlatıldığı coğrafyalardan biri olan Türkmenistan sahasındaki anlatılmalarda Türk dünyasına ait birçok özelliği taşımakla birlikte, Batı Türk grubundan olan Anadolu sahasında da aynı kültür mirasının mahsulü olmasından ötürü pek çok ortak noktanın varlığını göze çarpmaktadır. Bu varyantlardaki benzer ve farklı noktalar, vakayı taşıyan Türk destan kahramanı olan Köroğlu'nun niteliklerinin tespiti destanın süreç içerisindeki kültürel akışının daha bilimsel bir şekilde ortaya koyulmasını destekleyecektir. Türkmen varyantında mitolojik ve epik unsurlar daha ağırlıkta iken Anadolu varyantlarında mitik öğeler bulunmakla birlikte hikâye formuna daha yakın bir anlatım vardır. Anadolu sahasında anlatılan varyantlardan biri olan Elaziz varyantında ilk kez "halk" ve "bey" kavramlarının ortaya çıkması yeni hayat modeline geçişin getirdiği değişikliklerle halk hafızasının yeni yaşam tarzında kahramana duyduğu bir ihtiyacın tezahürüdür. Çünkü toplumların bilinç altlarını yansıtan destanlarda olay örgüsü idealize edilmiş arketipler üzerine kuruludur. Bu süreçte milletlerin kültürlerinin ortak tezahürü olan destan kahramanını tanıma, milletlerin bilinçaltını deşifre etmenin en kilit noktasıdır.

Halk anlatmalarındaki bu kahramanların hay atlarının formüle edilmesi ve yapısının ortaya koyulması yolundaki ilk çalışma 1864 yılında Alman halkbilimci Johann Georg Von Hahn tarafından yapılmıştır. Bu anlatmalarındaki ortaklıkları tespit edip formülleştiren Von Hahn "Aryan Kahramanı Biyografik Modeli"ni geliştirir. Bu çalışmayı Otto Rank'ın ortaya koyduğu "Kahraman Kalıbı", Eric Hobsbawn'ın "Sosyal Hayat veya Kahraman Kalıbı" ve Lord Raglan'ın "Geleneksel Kahraman Kalıbı" takip eder. Lord Raglan'ın "Mit-Ritüel Teori" fikrinden hareketle geliştirdiği bu kalıpta; kahramanların tarihî bir gerçekliğe dayanmayan kurmaca kahramanlar oldukları; gerçekte yaşamışlarsa da ritüel bir karakterin faaliyetleri veya onların hikâyelerinin ritüel bir tiye uygulanması olarak değerlendirilmektedir (Çobanoğlu, 2010: 210).

Lord Raglan, sözel bellekte saklanan kültürel verilerin benzerlikler taşıyarak korunduğunu kanıtlamak amacıyla halk anlatılarının kahramanının ortak niteliklerini yirmi iki madde de sistemleştirip bu nitelikleri "Geleneksel Kahraman Kalıbı" adı altında toparlamış ve bu ortaklıkları birçoğuna üzerinde göstermiştir. Bu çalışmada da Lord Raglan'ın "Geleneksel Kahraman Kalıbı"ndaki yirmi iki maddeyi; Köroğlu Destanı'na tatbik ederek, Batı kahramanlarının niteliklerini temsil eden "Geleneksel Kahraman Kalıbı" ile Türk destan kahramanı Köroğlu'nun benzer ve farklı yönleri tespit edilmiştir. Bu karşılaştırmada Anadolu sahasında Köroğlu'nun zuhurunu kolundan seçilen Elaziz varyantı Pertev Naili Boratav'ın Köroğlu Destanı adlı eserinden, Türkmenistan varyantında ise Zekeriya Karadavut'un Köroğlu'nun Zuhuru Kolu Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma adlı çalışmasından faydalanılmıştır. Bu kapsamda Lord Raglan'ın "Geleneksel Kahraman Kalıbı"ndaki kahramana ait yasalarda Türk destan kahramanı Köroğlu mukayese edilmiştir.

1-Geleneksel kahramanın annesi soylu bir bakiredir.

Destanın Elaziz varyantında kahramanın annesi ilgili bilgileri verilmemektedir (Boratav, 1984: 41, 208). Türkmenistan varyantında ise Göroğlu'nun annesi ile ilgili bilgilere sadece evliliği ve bu evliliğin gerekçesi anlatılırken yer verilmektedir. Bu gerekçe ise Türkmen halkı içerisinde düşmana karşı koyabilecek tek kişi olan Adı Beg Sultan'ın soyunun devamı için evlendirilmesine karar verilmesi noktasında anlatımda yerini alır (Karadavut, 1996: 45; Ekici, 2004: 143). Bu varyantta anne karakteri tamamlayıcı bir niteliğe sahip, destan kahramanının varoluş zeminini oluşturmak için edilgen bir rol üstlenir.

Geleneksel kahraman kalıbında anneye atfedilen soyluluk; Türk destanlarında kadına annelik vasfından dolayı ilahî bir varlık ve bir dışı

Tanrı gibi değerlendirilmesiyle karşılık bulur. Nitekim Yaradılış Destanı'nda Tanrı'ya dünyayı yaratma ilhamını veren Ak Ana adındaki kadındır. Oğuz Kağan Destanı'nda ise Oğuz Kağan'ın annesi Ay Kağan kutsiyet atfedilen bir kadın olarak tanıtılırken, Oğuz Kağan'ın eşlerinden biri ışıktan diğeri de ağaçtan doğmuş olağanüstü kadınlardır. Göktürklerin millet oluşları ve esaretten kurtulmalarını sağlayan da bir dişi kurtur.

Türk destanlarında kadına dair oluşturan bu kutsiyet İslamiyet'in kabulünden sonraki devrin ürünlerinden olan Dede Korkut Hikâyelerinde kendini gösterir (Banarlı, 1998: 33). Bu hikâyelerin kahramanlarından olan Dirse Han'ın savaşçı nitelikleri kadın ve erkeğin müşterek bir hayatının olmasına dair belirgin izler taşır (Banarlı, 1998: 409). Manas Destanı'nda ise Manas'ın hanımı Kanıkey, bozkır kültürünün savaşçı yaşam şartlarının gereği olan kadın ve erkeğin gücünün birlikteliğini yansıtan örneklerden biridir (Zelyut, 2009: 396; Bars, 2008: 167).

Türk toplumunda devlet yönetimi hakan kadar hatunu da kapsar ki han-hatun ayrımı bunun bir göstergesidir. Kadının yönetimdeki bu hakkı; yabgu, han, hakan tarafından verilen bir hak değil Türk töresinin tarihsel sürecinden gelen kadının sahip olduğu doğal bir haktır. Tuğrul Bey'in eşi Hatun Sultan ve Melikşah'ın eşi Türkan Sultan kadının sahip olduğu statü ü gösteren örneklerdendir (Zelyut, 2009: 396). İslamiyet öncesi dönemde kadın ideal alp tipinin niteliklerine yaklaşırken, İslamiyet'in kabulü ile daha pasif bir karaktere bürünerek kahramanlık vasıflarının önceliği yerini anne ve eş olmayı bırakmıştır.

Geleneksel kahraman kalıbındaki annenin özellikleri ve Köroğlu Destanı'nın her iki varyantındaki anne rolü ile karşılaştırıldığında bu madde ile farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Türk destanlarındaki anne tipi Köroğlu Destanı'nın her iki varyantı da yerini yardımcı ya da geçişi sağlayan gölge bir tipe bırakır. Destanın, Türkmenistan varyantında tek kadın kahraman olan Güldam pasif, kaderine ve yaşadıklarına razı, kendini savunmaktan aciz teslimiyetçi bir tipi temsil eder.

2- Babası bir kraldır.

Elaziz varyantında Köroğlu'nun babası Türkmen aşiretlerinden olup Bolu Beyi'nin yanında çalışan usta bir at yetiştiricisidir (Boratav, 1984: 41, 208). Türkmenistan varyantında ise Göroğlu'nun dedesi Cıgalı Beg, Çardaklı Chandibil'in sultanı olup; atşinaslığı sayesinde zaman içerisinde baş ve zirliğe kadar yükselen bir kişi olarak tanıtılır. Cıgalı Beg'in; Gencin Beg, Mömin Beg ve Adı Beg adlarında üç oğlu olup bunların en akıllısı

olan Adı Beg, babasının isteği üzerine Çandıbil'e han olur (Karadavut, 1996: 45; Ekici, 2004: 141).

Elaziz varyantında Köroğlu'nun babasının sahip olduğu nitelikler, Türkmenistan varyantında Göroğlu'nun dedesi Cıgali Beg'de toplanır ve babasının yerini bu varyantta dedesi alır. Geleneksel kahraman kalıbının bu özelliği söz konusu destanın Elaziz varyantı ile uyum göstermezken; Türkmenistan varyantı ile benzer niteliklere sahiptir. Geleneksel kahramanın içerisinde bulunduğu yönetim sistemi de Türklerdeki yönetim sistemi ile farklılaşmaktadır. Kut fikrinin hâkim olduğu Türk yönetim anlayışında bu erk, Tanrı tarafından hakana verilir ve o da töreyi bu güç vasıtasıyla yaşatır. İlerleyen dönemlerde ise Türk devlet töresinde Hakan seçimi hanedan ailesinin içinden kurultaylarla yapılmaktadır (Erzurumlu, 2007: 198).

3- Baba çoğunlukla kahramanın annesinin yakın bir akrabasıdır.

Köroğlu Destanı'nın Elaziz varyantında annesinden bahsedilmediği için kahramanın anne ve babası arasında akrabalık bağı hakkında bir değerlendirme yapılamaz (Boratav, 1984: 41, 42). Türkmenistan varyantında ise söz konusu özelliğe ait bir bilgi yer almamaktadır (Karadavut, 1996: 45; Ekici, 2004: 141).

Raglan'ın bu maddesi ile Köroğlu Destanı'nın her iki varyantı arasındaki farklılık Türk geleneklerinde evlilik usullerinden kaynaklanmaktadır. Türklerde "Yedi yabancıdan kız alırım yedi yabancıya kız veriririm." sözü ile yedi göbeğin dışında yaniekzo-gami yapılı bir evlilik anlayışı hâkimdir (Gökalp, 2008: 296). Dışarıdan biriyle evlenme anlayışının en belirgin örneğini Dede Korkut Kitabı'ndaki Bamsı Beyrek'in evliliğinde görürüz (Köse, 1993: 81-87).

Geleneksel kahraman kalıbında babanın kral olması annenin de onun akrabası olması kahramanın soylu bir aileden gelme düşüncesini destekler şekildedir. Baba aracılığıyla annenin yüceltilmesi ve dolayısıyla kahramanın yüceltilmesi düşüncesi Köroğlu Destanı'nda hayata bulan bir anlayış değildir çünkü Köroğlu zaten halkın içinden gelen bir kahramandır. Destanın, mitik öğelerin ön planda olduğu Türkmenistan varyantında Köroğlu bir beyin oğlu iken Elaziz varyantında kahraman halkın içerisinden biridir. Bu fikrî yapılanmayı halkın, kahramanını kendi içinden biri olarak görme arzusu olarak değerlendirilebilir ki insan psikolojisi gereği kendine en yakın hissettiği insanlar kendilerine en çok benzeyen insanlardır. Kahraman atfedilen bu değerler ve aile yapılanması geleneksel kahraman kalıbında, baba (erkek) vasıtasıyla yücelti-

len anne (kadın) Türk kahraman kalıbında kadın karakterini silikleştirerek erkek egemen bir devlet yapısının varlığına işaret eder.

4- Kahramanın anne rahmine düşüş şartları olağan dışıdır.

Elaziz varyantında Köroğlu on beş yaşında bir genç olarak tanıtılmakta ve daha öncesinden bahsedilmez bu nedenle Elaziz varyantında Köroğlu'nun doğumu ve doğum öncesi şartlar hakkında bir bilgi yer almamaktadır (Bo ratav, 1984: 41, 208). Türkmenistan varyantında da bu konuda bir bilgi verilmezken, bu varyantta sadece Adı Beg'in hanımının doğum sırasında öldüğünden bahsedilmektedir. Göroğlu ise mezarda ölü bir anne den doğan bir çocuk olarak tanıtılır (Karadavut, 1996: 45; Ekici, 2004: 143).

Raglan'ın söz konusu maddesinde doğum öncesi olağan üstülükler Türkmenistan varyantında yerini doğum esnasında meydana gelen olağan üstülüklerle bırakarak bu şartları Göroğlu ait fiziksel olarak olağan üstülüklerle birleştirir. Göroğlu'nu bir keçinin emzirmesi, vücudunun baştan aşağı kıllarla kaplı olması göçebe bir medeniyetin sahip olduğu niteliklere mitolojik unsurların katılması ile oluşan idealleştiren bir tipin göstergelerindedir. Göroğlu'nun mezardan çıkarak sütlü bir keçi tarafından emzirilmesi, bu durumun koyunu ve davarı çok olan Gencim Beg'e çobanlarından bir tarafından haber verilmesi ile göçebe bir toplumun yaşam tarzına ait izlerdendir.

Destanda önemli göstergelerden biri olan keçi bu anlatının kültürel arka planına da işaret etmektedir. Keçi, Türk mitolojisinde Gök Tanrı'ya sunulan kurban olarak sunulmasını yanında, koç ya da dağ keçisi hanedan arması olarak kabul edilmektedir. Kültigin Yazıtı'nın doğu cephesinde hanedan simgesi olan dağ keçisi amblemi; Taoizm'de Kutlu Dağ Efsanesi'nde ise ölümsüzlüğü temsil etmektedir. Tarihin en eski resim yazı sergilerinden biri olan Tangalı Say'da kayalardan oluşan tepeliklerde keçi, at, sığır, kurt resimlerinin yanı sıra av resimleri ve Türk damgalarını tarihin en eski tanıkları arasında sayılabilir (Erzurumlu, 2007: 21). Budist devirde ise keçi bazen ilahlarla ilgili tasvirlerde yer almıştır (Çoruhlu, 2006: 156). Yunan mitolojisinde de Tanrı Asplekos'u bir keçinin beslediği için kutsanan keçi Yunanlılarda Tanrı'nın sembolleri arasında yer almıştır (Gezgin, 2007: 121). Bu inançlardan yola çıkarak Türkmenistan varyantında keçi tarafından emzirilme yaşam tarzını yansıtanın yanında kahramanı ilahî bir kaynağa bağlayarak yüceltme ve Tanrı tarafından himaye edilmeye işaret olarak da değerlendirilebilir ki benzer bir durumu Hz. İbrahim'i mağarada emziren geyik örneğinde de görürüz.

Destan kahramanlarının doğumu milletin yaşadığı dönemin şartlardan etkilenir ve toplum tarafından kahramana biçilen model çerçevesinde oluşur (Oh, 2011: 157). Bu bilgilerden hareketle Göroğlu'nun doğduğu dönem ve kültürel arka plan, keçinin seçilmesinde etken olan durumlardandır. Türk mitolojisi incelendiğinde Hun efsanelerinde Hun ülkesinin kuzeyinde oturan on sekiz kardeşten en büyüğünün kurttan doğması, MS. 582 yılında dikilmiş Bugut Abidesi'nin Soğdca yazılmış kitabesinde Göktürklerin kurttan türemeleri ve kurttan süt emen çocuğun tasvir edildiği kabartma yer almaktadır (Çoruhlu, 2006: 114). Türeyiş Destanı'nda Göktürklerin soyundan kalan ve ayaklarını kesilerek bir bataklığa çocuğun kutsal ruhlarla ilgisi olan bir dişi kurt tarafından etle beslenip büyütülmesi soyun bu dışın kurttan türediğine inanılır (Sakaoğlu ve Duymaz, 2008). Orta Asya ve İç Asya'nın hayvancılık ve avcılıkla geçinen toplulukları için korkulan bir hayvan olan kurda atfedilen güç zamanla korkuyla karışık saygıya dönüşmüştür (İndirkaş, 2007: 59; Fiske, 2006: 81). Bu gerçekliğin ardında insanın yüzyıllardır süren mücadele ve deneyimlerinin dilde simgeye çevrilmesi ve kavramın soyutlaştıkça gizemlilik boyutuna bağlı olarak insanın; evrendeki tüm oluşumları sınıflandırıp somutlaştırması gerçeği yer almaktadır (Bayat, 2005: 12). Bu kutsiyet ve kurttan süt emme Köroğlu Destanı'nda keçiden süt emme şekline dönüşmüştür.

Türkmenistan varyantındaki Göroğlu'nu emziren keçi; Özbekistan ve Kazakistan varyantlarında yerini bir ata bırakır. Ata dair geliştirilen bu düşüncenin özü proto-Türk ve bazı Hun kabileleri attan türediklerine inanarak ata bir kutsiyet atfetmişlerdir (Çoruhlu, 2006: 114). Atlı göçebe Türklerde; bu adlandırmadan da anlaşılacağı üzere "at" medeniyetin ana unsurunu teşkil etmektedir hatta atı ilk olarak Türklerin ehlileştirdiğini diğer kavimlerin at yetiştirmeyi Türklerden öğrendikleri düşünülmürse ata verilen değer daha da belirginleşecektir. Türkler arasında atın bu derece önemli olmasının sebebi atın binit olarak kullanmasının yanında halkın geçimini sağlamak amacıyla akınlarda atı kullanmalarından kaynaklanmaktadır ki Türklerin eski mezarlarında at iskeletleri bu algılayışın bir yansıması olarak değerlendirilebilir (Sakaoğlu ve Duymaz, 2006: 92; Çobanoğlu, 2003: 110). Bu münasebet Divan-ü Lugatit Türk'te "Kuş kanadı ile Türk atı" ile sözü ile karşılık bulur. Kuşun varlık sebebi olan kanat nasıl ki ondan ayrı düşünülmezse Türk kahramanı da onun bir parçası olan attan ayrı düşünülemez. Bu söz Köroğlu Destanı'nda at ile olan bütünleşme ve atın bir kahraman gibi yetiştirilmesi ile gerçekleşir.

Türklerle ilgili birçok efsane ve destanda at sahibinin y akın arkadaşı, zafe rinin ortağı ve hayattaki en değerli varlığı olarak görülmüştür (Çoruhlu, 2006: 145). Bu olağanüstülük atlı-göçebe Türk medeniyet in en büyük temsilcisi olan atın doğumu ve yetiştirilmesi sürecinde de devam ettirilmiştir. Nitekim Türk destanlarında yer alan kahramana ad verme motifini ata da ad verilmesi ile karşılık bulur. Türkmenistan varyantında Hz. Ali, Hz. Hızır ve e renler Göroğlu'nun tayının terini alması için ona keçe terlik sarmaları, altın ve gümüş işlemeli aletleri takarlar larken Göroğlu'na da deri çizme, deri terlik, kunduz derisinden başlık takılır ki destan kahramanı böylelikle "ad" ve "at" almış olur (Karadavut, 1996: 108).

Türkmenistan varyantında at tıpkı kahraman gibi mezarda büyü tür ve kahramanın idealize edilişi gibi atta üstün niteliklerle donatılarak bir kahraman gibi yetiştirilir. Elaziz varyantında ise at renkleri tanıyan, insan gibi sezgilerle donatılmıştır. Köroğlu'nun "Kır Atı"nın Muş ilinin Bin-Göl Yaylası'nda "abu-hayat" denilen yerdeki sudan içerek ölümsüzlüğe ulaştığına inanıldığı anlatılmaktadır (Boratav, 1984: 208, 209). Her iki sahadaki metinde de olağanüstü niteliklere sahip olan at, bir destan kahramanı gibi konumlandırılır.

Bozkır kültürünün yansıması olan at yetiştiriciliği, medeniyetlerin oluşum evresinde bir kırılma noktasını teşkil eder ki bu da bozkır kültürünün üç merhalesinin son evresine denk gelir. Bu evrenin at ile teşekkül etmesi savaşçı çobanlar kültürünü ve proto-Türklerin medeniyet olarak üst seviyede olduğunun bir göstergesidir. Aynı zamanda atın sırtındaki insanın kendini üstün hissetmesi ve hızından dolayı güç kaynağı olması atı daha cazip bir konuma getirmektedir (Karadavut, 1996: 116). Türk kültüründe daha geniş ufuklara hükmetme arzusunu yerine getirecek en üst düzey araç olan at, bozkır kültürünün son evresi olan at yetiştiriciliği ile bozkır kültüründen yeni hayat modeline geçişin özellikleri ile Köroğlu Destanı'nda kendini gösterir.

Destan kahramanı ve atın yetiştiriliş kuralları aslında alp tipinin yetiştirilmesi için gerekli şartların sunulduğu bir beyanname dir. Nitekim Türk kültüründe tiplerin oluşumu ve dönüşümlerini incelendiğinde bu tiplerin belirli bir devrin niteliğini temsil eden üst bir kimlik olarak değerlendirildiği görülmektedir ki bunlardan biri de alp tipidir (Kaplan, 1991: 112). Sıradışı bir şekilde dünyaya gelen alplerin doğumları Tanrı'ya kurban sunma ve dini törenlerden sonra gerçekleşir ve doğduklarında kan veya başka bir işaretlerle dünyaya gelirler. Kırgız Destan kahramanı Manas, Kaçora, Külçora'nın doğumları bu şekilde dir (Sakaoğlu ve Duymaz, 2006: 49). Manas elinde bir kan pıhtısı tutarak doğmuştur (Ögel; 2003. 498). Bu özellik çocuklarının doğumun-

da da görülür, biri kül diğ eri de kan tutar. Oğuz Kağan doğduğunda ise vücudunun kıllarla kaplı olması, vücuduna dair yapılan tasvirler, doğduktan sonra çiğ et ve çorba, şarap istemesi, Manas'ın beşikte konuşması, Dede Korkut Hikâyeleri'nde bir çoban ile peri kızının çocukları olan Tepegöz'ün doğumu da olağanüstü bir şekilde gerçekleşir (Sakaoğlu, 1998: 101).

Köroğlu'nun niteliklerine bakıldığında alp tipine dair pek çok özellikle donandığı görülür. Köroğlu Destanı'nın pek çok kolunda destan kahramanı bazı ses değişiklikleri istisna tutularak Kur/Gor/Gur/ Ger/Hüür/Kör biçimine dönüştüğü ve sofist bir yaklaşımla ilahî bir kaynağa bağlanması gerektiği şeklinde açıklanır (Çetin, 2008: 162). Türkmen varyantında ise Köroğlu'nun, Göroğlu (Mezarın Oğlu) olarak adlandırılması y apay değil, destanın kendi anlamından kaynaklanır. Halk bu destanı oluştururken Köroğlu'nun kahraman olmasını arzulamış ve bu kahraman halkın karanlık dünyasını aydınlatacak tipolarak karanlıktan doğan ışık gibi tasavvur edilmiştir. Bu ad Türkmenler arasındaki mezar kültürü ile bağlantılıdır. Türkmenlerin daha eski zamanlarda yaptıkları mezarlara "Göroman" yani mağara türü mezar adı verilmiştir. Bu nedenle ölen kişinin silahı, eşyaları, kendine ait her şey mezara koyulup ağzı taşla kapatılmıştır. Sonradan "Gör" kelimesi "Kör" olarak geçse de dedesinin gözüne mil çekilmesi destanda ikinci sırada yer alır. Nasıl olduğu bilinmeyen bir karanlıktan gelen Göroğlu'nun ilk adının da Rövsen (karanlık dünyadan aydınlığa çıkmak) olması da dikkat çekici diğer noktadır ki bu adlandırma Türkmenlerde "Rövsen", Anadolu varyantında "Ruşan", Azeri varyantında "Ruşen", Kazaklarda "Ruşen" olarak yer almaktadır (Nurmehmet, 1996: 89). Göroğlu, bu adlandırmalardan yola çıkarak halkı karanlıktan aydınlığa kavuşturan bir ışık (rövsen), zulme karşı eşitlik ve adaletin temsilcisi olarak tanıtılır.

Kahramanın hayat öyküsünün olağanüstü niteliklerle süslenmesiyle oluşan destanlarda kahraman; alp tipinin nitelikleri ve göçebe toplumun arzuları doğrultusunda yetiştirilir (Kaplan, 1991: 68). Türkmenistan varyantında Göroğlu'nun bu bakış açısıyla yetiştiği düşünülürse bu şartları yetiştiren dedesi Cıgalı Beg tarafından gerçekleştirilir. Cıgalı Beg'in Göroğlu'nu mezarda bulduktan sonra, ona kurban kestirmesi, kaynatma açtırması, çanak çanak yemek yaptırarak halkı toplatması bu çocuğun üstün niteliklere sahip olarak yetişmesi ve alp tipindeki kahramanı yetiştirmek için bir nevi ilan törenidir. Destanda Göroğlu'na ad verilmeden önce Cıgalı Beg'in konuşması alp tipine dair olan özlemin Göroğlu'nun dedesi tarafından dile getirilmesinde açıkça kendini gösterir.

-“Ey Çandıbil halkı! Ben Adı Beg’in arkasından hiçbiriz kalmadı deyip çaresiz üzülüyordum, kahroluyordum. Fakat bugün Allah bu bebeği Adı Beg oğlumun hatırası olarak bana verdi. Bu çocuk Türkmen halkının, Türkmen va tanının gerçek koç yiğit oğlu olsun (Ekici, 2004:146).”

Göroğlu’na bu törende kadınlar Rö vşen adını verirler ancak arkadaşları ona Göroğlu derler. Alp tipinin temel özelliklerinden biri olan ad verme töreninin dikkat çekici sahnelerine ve alp tipinin nasıl yetiştirildiğine dair işaretlere Dede Korkut Hikâyeleri’nde de rastlanır (Kaplan; 1991: 52). Nitekim Türkmenistan varyantındaki Cıgalı Beg’in to rununu yetiştirme usulleri Dede Korkut ile benzerlik gösterir. Elaziz varyantında ise bu nitelikler on dört yaşından sonraki süreci kapsadığı için daha çok alp tipinin yetiştirme evresindeki niteliklerle bağlantı kurularak anlatılır. Türk toplumunda adalet, doğruluk ve eşitliğin simgesi olarak Köroğlu Türk gelenek ve göreneklerine göre yetiştirildiği için, küçük yaştan itibaren ok, yay, kılıç ve savaş usullerini öğrenerek halkın güvendiği bir kahraman olarak savaşçı niteliklerle donatılmış alp tipini temsil etmektedir.

Göçebe yaşamın gereği olan savaşçılık niteliğinin özelliği olan ok ve yay alp tipinin dolayısıyla Köroğlu’nun bir diğer bütünleyici özelliğidir. Özetle devrin şartları bir kahraman modelinin resmini Köroğlu destanında ok, yay, at ve başkahramanla birleştirir. Köroğlu; her zaman fakir halkın yanında olan ve halka zulmeden zenginlere karşıdır. Bu özelliklerin yanı sıra Köroğlu Destanı’nda Türklerin göçebe hayatın yaşam şartları da belirgin özellikleri ile ortaya koyulur. Göçebe oldukları için hayvancılık ve avcılıkla geçinen Türklerin sürü ve topraklarını korumak için hızlı, mücadeleci ve güçlü olmaları bu tarz yaşamın gerekliliğidir. At, ok, yay, kılıç gibi savaşçılığı temsil eden bu silahları iyi kullanmanın yanında iyi bir at binmek gibi nitelikler bu yaşamın gerekliliğidir. Bu nitelikleri kendinde toplayan Köroğlu kahramanlık, yiğitlik ve cesurluğu ile alp tipini temsil etmiş ve oluşturduğu bu etki Türk tarihinin her döneminde devam etmiştir. Çünkü halkın kimliksel kodlarında yer alan bu nitelikler göçebe hayat tarzının hüküm sürdüğü devrin ihtiyaçlarına göre şekillenen alp tipinin en önemli temsilcilerinden olan Köroğlu’nda belirgin şekli ile ortaya koyulur (Elbir ve Özülgen, 2006: 158). “Halk geleneği Köroğlu’nda zalimleri cezalandırma, fakirleri koruma, eşitlik ve düzeni kurmayı deneyen ideal bir kahraman olarak görmek istemiştir; onun adının destanlaşmasında halkın bu özleminin büyük payı vardır (Boratav, 1984: 58).”

Özetle Türkmenistan varyantındaki mitik özelliklerle donatılan Göroğlu’nun bu nitelikleri Elaziz varyantında silikleşse de Köroğlu her iki

varyantta da alp tipinin genel özelliklerini barındıran bir destan kahramanı olarak tanıtılır. Nitekim XVI. yüzyıl Türkmenlerinin Köroğlu'na söyledikleri "Delikli demir icad oldu, mertlik bozuldu." sözüyle alp devrinin kapanmış olduğuna işaret edilmiştir (Sakaoğlu ve Duymaz, 2006: 51).

5- Kahraman aynı zamanda bir Tanrının oğlu kabul edilir.

Elaziz varyantında Köroğlu, Tanrının oğlu değil; Türkmen aşiretlerinden bir kahyanın oğlu olarak tanıtılır (Boratav, 1984: 41,208). Türkmenistan varyantında da Göroğlu bu niteliklere sahip olmamakla birlikte doğumundan itibaren olağanüstü özelliklerle donatılmış yüksek ruhlu bir alp tipi olarak tanıtılmaktadır.

Göktürk Yazıtları'nda hakanların tahta çıkmasını, zafer kazanmasını ve felaketlerden korunmasını sağlayan Gök Tanrı'dır. Hükümdarlar ise her şeyin yaratıcısı olarak kabul edilen, ezeli ve ebedi olan Gök Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcidir. Çünkü bu temsiliyet Tanrı hükümdara kut ve güç ile gerçekleşir (Çoruhlu, 2006: 20). Bu anlayış gökten geleni kutsama şekline dönüşerek; Oğuz Kağan Destan'ında Gök Tanrı'nın kızlarıyla evlenme olarak ifade edilir ki bu evlilik Gök Tanrı'nın kut vermesi şekliyle ve yeryüzünde Tanrı'nın gücünü yansıması ile karşılık bulur. Oğuz Kağan'ın Tanrı'nın kızı ile evlenmesi, insan olmayana bir varlıkla evlenme ile bir nevi yüceltilme olarak algılanabilir ancak Tanrı'nın oğlu olma düşüncesi Türk inanç sisteminde yer almamaktadır. Orhun Yazıtları'nın Bilge Kağan'ın milletine seslenişini "Tanrı gibi gökte olmuş Türk Bilge Kağan, bu çağda (tahta) oturdum. Sözümü sonuna kadar işit, bütün küçük kardeşim, yeğenim, oğullarım." (Banarlı, 1998: 61). Bu sözde söz konusu anlayışın en belirgin ifade biçimlerinden biridir.

Geleneksel kahraman kalıbındaki bu yüceltme Köroğlu'nun mitik unsurların daha ağırlıkta olduğu Türkmenistan varyantında Hızır, Hz. Ali, Kırklar gibi şahsiyetlerin yarımlarıyla kahramana ve ata kutsiyet atfetmeye dönüşür (Sakaoğlu ve Duymaz, 2006: 61).

Geleneksel kahramanın Tanrı'nın oğlu olması fikri Türklerde Tanrı tarafından kut verilme şeklinde karşılık bulur. İslâmiyet'ten önce Türk hakanlarına Tanrı adına verilen Türk töresini yönetme erki ile bu görevi ilahi bir kaynağa bağlama düşüncesi İslâmiyet'ten sonra gaza ve cihat anlayışının tarihsel bağlamdaki yansıması olarak gerçekleşir.

6- Çoğunlukla baba tarafından onu öldürme girişiminde bulunulur.

Elaziz varyantında babanın oğlunu öldürmesi gibi bir olay söz konusu olmamakla birlikte aksine Köroğlu'nun, gözleri kör edilen babasının hakkını aramak için Bolu Bey'i ile verdiği mücadele anlatılır. Bu rivayetlerden birinde Köroğlu'nun babasının oğlunun arkasını sıvaması ve hayır dua etmesi anlatılmaktadır ki bu da Köroğlu ile babası arasında sevgiye dayalı bir ilişki olduğunun en açık kanıtıdır (Boratav, 1984: 42). Türkmenistan varyantında da böyle bir durum söz konusu değildir çünkü Göroğlu'nun babası Adı Beg oğlu doğmadan ölmüştür. Köroğlu'nun Batı grubundaki anlatımlarında babasının işlevini Türkmenistan varyantında Göroğlu'nun dedesi Cıgalı Beg üstlenir ve Cıgalı Beg de soyunun devamı olarak gördüğü torununun bir yiğit olarak yetişmesi için her şeyi yapar. Göroğlu'nu okula gönderir; okuma, yazma, dini bilgiler öğrenmesini sağlar; torununu Üçgümme Dağı'na götürerek ona ok ve yay yaparak avlanmayı öğretir ve Göroğlu'nu kahramanın sahip olması gereken savaşçı niteliklerle donatarak yetiştirir (Karadavut, 1996: 46; Ekici, 2004: 147, 148).

Babası tarafından öldürülme girişimine Türk destanlarında Tarih-i Oğuzan ve Türkan'da rastlanır. Oğuz Han ve babası arasındaki dini bir anlaşmazlık yüzünden baba Kara Han oğlu Oğuz Han'ı öldürme girişiminde bulunur ancak Oğuz Han babasını yener (Sakaoğlu ve Duymaz, 2006: 100). Er-Töştük'te ise kirli kız Bek-Toru İlemen Bey'i öldürmek isteyen oğlunu bile feda etmekten çekinmez (Ögel, 2003: 540). Bu anlayışa Dede Korkut'taki Deli Dumrul Hikâyesi'nde de rastlanılmakla birlikte; Dede Korkut Hikâyeleri'nde Dirse Han, oğlu Boğaç'ı annesi ile konuştu diye öldürmeye çalışsa da Boğaç'ı annesi kurtarır (Ergin, 1999: 15-22).

7- Kahraman gizli bir yere gönderilir.

Elaziz varyantında Köroğlu gizli bir yere gönderilmez, babasının yanında yetişir daha sonra da Bolu ilindeki Köroğlu Dağı'na çıkar (Boratav, 1984: 42, 210). Türkmenistan varyantında ise Göroğlu'nun daha çocukluğunda Çandibil'den uzaklaştırılması istenir. Dedesi Cıgalı Beg vatanından ayrılmak istemese de devrin padişahu Hünkar Sultan tarafından vatanı Çandibil'den işkence ile uzaklaştırılır ve bu sırada Göroğlu, yengesi Gülendamlar ve amcası Mümin de onlarla birlikte yurtlarından zorla çıkarılırlar (Ekici, 2004: 147-149). Bu iki anlatımda da kahramanın gittiği yer bellidir. Raglan'ın söz konusu maddesi ile her iki varyanttaki geleneksel kahramanın yaşamının bu kesiti örtüşmektedir.

8- Uzak bir ülkede evlat edinen bir aile tarafından büyütülür.

Elaziz varyantında, Köroğlu on beş yaşında bir çocuk olarak metinde yer alır ondan öncesi anlatılmaz (Boratav, 1984: 41, 43). Türkmenistan varyantında ise Göroğlu, dedesi Cıgalı Beg tarafından büyütülür (Ekici, 2004: 52, 166). Geleneksel kahraman kalıbının bu niteliği Köroğlu Destanı'nun iki varyantı ile de uyuşmamaktadır.

9- Kahramanın çocukluğu hakkında bir şey anlatılmaz.

Elaziz varyantında Köroğlu'nun çocukluğuna dair her hangi bir bilgi yer almaz Köroğlu'nun sadece on beş yaşından sonraki maceraları anlatılır (Boratav, 1984: 42). Türkmenistan varyantında ise Göroğlu'nun doğumu, çocukluğu ve dedesi tarafından nasıl yetiştirildiği ayrıntı ile verilmektedir (Ekici, 2004: 148, 158). Bu noktada Elaziz'den gelen rivayetlerle geleneksel kahraman kalıbı arasında bir benzerlik görülse de Türkmenistan varyantı ile uyuşmamaktadır. Bu da kahramanı bir an önce idealize etme amacı ile gerçekleştirilir ki bunun içinde kahramana ad koyma en önemli tören olarak değerlendirilir. Destan kahramanına ad koyma merasimi ise gösterdiği erlikten sonra gerçekleşir. Bu tören, Dede Korkut Hikâyeleri'nde Bamsı Beyrek ve Boğaç Han'a ad verme törenleri detaylı bir şekilde anlatılır (Sakaoğlu ve Duymaz, 2006: 49; Ergin, 1999: 20, 57). Bu ad verme törenleri alp tipinin yetişmesi sırasında verdiği imtihan sonucu gerçekleştirilen bir ritüeldir.

Ad verme merasimi Türkmenistan varyantı ile benzerlik gösterirken, Elaziz varyantında kahramanın çocukluğu hakkında bilgi verilmemesi ile geleneksel kahraman kalıbı ile benzerlik göstermektedir. Elaziz rivayetinde kahramanın yaşının on beş olarak tanıtılması ile de bozkır kültürü arasında benzerlikler gözlenir. Bozkır destanlarının tarihi unsurları ağır basan versiyonlarında yigitlik çağı on dört yaşta başlar. Kırgız destanında Manas'ın kahramanlığı, Orhun Yazıtları'nda Bilge Kağan'ın bey oluş tarihi bu yaşa denk gelmektedir (Sakaoğlu ve Duymaz, 2006: 49).

10- Kahraman yetişkinlik çağındayken, gelecekte kral olacağı yere gider.

Elaziz varyantında Köroğlu'nun yetişkinlik çağında Bolu Bey'inin zulmünden kurtulmak için bir köpeğin sırtını duvara yaslayarak kurtulmasından hareketle sırtını dağlara vererek zulme meydan okumaya karar verir ve babası ile dağa çıkar (Boratav, 1984: 41, 42). Elaziz'den gelen diğer bir rivayette de Köroğlu, babasının gözlerinin kör olması hadisesinden sonra onun hayır duasını alarak Bolu civarındaki Köroğlu

Dağı'na çıktığı ve burada kendine bir kale yaptırdığı anlatılmaktadır (Boratav, 1984: 42).

Türkmenistan varyantında Göroglu dedesi ile yurdundan sürgün edilip on bir yaşına kadar Hünkar Sultan'ın yurdunda yaşar ancak dedesinin gözü kör edilip amcası Mümin Beg öldürüldükten sonra yengesi Gülendani ve dedesi Cıgalı Beg ile oradan kaçarak Üçgümmez Dağı'nın eteklerinde yaşamaya başlarlar. Göroglu rüyasında erenler tarafından verilen şaraptan kırk bir bardak içtikten sonra erenler ve Hz. Ali tarafından donatılır. Göroglu, İsfahanlı ustaların yaptıkları yayı çekecek kadar güçlü bir yiğit olunca; dedesi Cıgalı Beg'in isteği üzerine han olacağı Çardagli Çandibil'e gider (Ekici, 2004: 156-176).

Elaziz rivayetinde Bolu Dağı'na çıkarak kale yapması ve orayı kendine yurt tutması; Türkmenistan varyantında ise ileride han olacağı yere yerleşmesi Köroğlu'nun her iki anlatımı ile geleneksel kahraman kalıbında söz konusu maddenin benzer olduğunu göstermektedir.

11- Kahraman; kral, dev, ejderha veya vahşi bir hayvana karşı kazandığı bir zaferden sonra,

Elaziz varyantında Köroğlu'nun dev, ejderha veya vahşi bir hayvana karşı kazandığı bir zaferden bahsedilmemektedir. Köroğlu, Bolu Bey'inin adamlarının arkalarından atları sürmesi sonucunda babasının renk bilgisinden yararlanarak kurtulur ve babası ile dağda yaşamaya başlar. Bu rivayetlerde "at" sav aşılın değil kutsanan bir hayvan olarak sunulur (Boratav, 1984: 208, 209). Nitekim metnin ilerleyen bölümlerinde Muş ilinin Bin-Göl Yaylası'nda "abu-hayat" denilen mevkiide Köroğlu'nun "Kır Atı" bu sudan içer ve ölümsüzlüğe kavuşur.

Türkmenistan varyantında ise Göroglu; amcası Mümin Beg'i öldürerek, dedesinin gözlerini kör eden Hünkar Sultan'a karşı mücadele eder ve onlardan intikamını alır (Karadağ, 1996: 65; Ekici, 2004: 190). Ayrıca bu varyantta Göroglu'nun kazanacağı zaferlerden bir diğeri de İsfahanlı ustaların yakuttan, gümüşten, altından, mercandan yaptığı yayı çekmektir. Ustalar yayı alması için Göroglu'na yayı yedi kat hedeften geçirmesini de şart koşarlar. Bu şart üzerine Göroglu yayı yedi kat hedeften geçirecek kalenin demir kapısına sapsalar. Bu olaydan sonra Abdullah Derviş ile başka bir ustanın yanına giden Göroglu'nun gözü yeşil bir nayzaya (mızrak) ilişir. Yakutlu cevahirden yapılan yayı çektiğini öğrenen usta Göroglu'na yeşil mızrağı hediye eder ve silahlarını tamamlaması için de bir bohça verir. Bu bohçada altın yakalı zırh, kalkan, düğürme kılıç, şesmer, ay balta, altın desenli kama ve buna benzer kahramanların kullandığı silahlar yer almaktadır (Ekici, 2004: 171-177).

Geleneksel kahraman kalıbındaki kahramanın kral, dev, ejderha veya vahşi bir hayvana karşı verdiği mücadele Türkmenistan varyantında Göroğlu'nun, Hünkar Sultan'a karşı verdiği mücadeleyle; Elaziz rivayetinde ise Bolu Bey'ine karşı verilen mücadele ile karşılık bulur. Türk yönetim sisteminde krallık anlayışı mevcut olmadığından buradaki krallık yapısının yerine Hünkar Sultan'a ya da Bolu Bey'ine karşı verilen mücadele yer alır.

Geleneksel kahramanın dev, ejderha veya vahşi bir hayvana karşı verdiği mücadeleler Türkmenistan varyantında Hünkar Sultan'a karşı verilen mücadeleye Isfahanlı ustaların yaptığı yayı çekme ve yedi kat hedeften geçirme mücadeleleri de eklenir. Bu yayı çekebilen Göroğlu'nun okunun demir kapıya saplanması da demirin yani devrin hâkim gücü karşısında kazanacağı zafetin önceden işaret edilmesini temsil etmektedir. Nitekim Göroğlu ilk imtihanını yay ile gerçekleştirdikten sonra kahramanlığını ortaya koymak için eski kahramanların silahları ile donanır. Bu olayın ardından yiğitliğini kanıtlayan Göroğlu için destanda Hünkar Sultan'dan intikam almak zor bir durum olarak değil sadece bir geçiş olarak yer almaktadır.

Geleneksel kahraman kalıbındaki dev, ejderha gibi soyut kavramlar, Köroğlu Destanı'nda gerçek hayatla daha bağdaşık ve kahramanı sınımayla dönük imtihanlara dönüşür. Böylece destan kahramanın vereceği mücadele halkın zulme karşı direnişini yansıtan zalim sultanlara karşı verilen mücadelenin destan kahramanda toplanarak anlatılması ile verilir.

Hayvanlara kutsallık atfedilmesi vahşi hayvanlara karşı duyulan korkunun bir yansıması olarak insanlarda hayvan gibi kuvvetli olma, bu istek düşmanı yenme noktasında da hayvanın hususi özelliklerini insan geçirerek düşmana galip gelme şeklindeki inanca dönüşmüştür. Hayvanlar ile mücadele özellikle Hun devrinde grafik bir ifade ile tasvir edilmiştir (Çoruhlu, 2006: 17,39). Oğuz Kağan Destanı'nda bedeninin hayvani özelliklerle anlatılması, Köroğlu Destanı'nın Türkmenistan varyantında Göroğlu'nun vücudunun kıllarla kaplı olması bu inancı desteklemektedir.

Vahşi hayvanlarla mücadele Türk destanlarında da yer bulur. Oğuz Kağan ise bir canavar (gergedan) ile mücadele eder bu canavar da ormandaki at sürüleri ve insanları yiyen bir canavardır (Çoruhlu; 2006: 173). Bu destanlarda vahşi hayvanı yenen genç, ad kazanır ve toplumda bir erkek olarak kabul edilir. Bu özellik Dede Korkut Hikâyelerinde hayvan ile sınıma kutsal değerlerin tanınması şeklinde ortaya çıkar. Hayvanlarla mücadelenin tasviri Karahanlı, Gazneli, Büyük Selçuklu

de virlerinde simgesel bir anlatımla de vâm etmiştir (Çoruhlu; 2006: 173). Köroğlu Destanı'nın batı kollarında bu silikleşmenin etkisi açık olarak görülmekte ve geleneksel kahraman kalıbındaki bu özellik Köroğlu Destanı'nın her iki anlatımında da de vrin zalim hükümdarına karşı verilen mücadeleye ile karşılık bulmaktadır.

12- Çoğunlukla kendisinin selefinin kızı olan bir prensesle evlenir.

Elaziz varyantında Köroğlu; Dağıstan'da çeşme başında gördüğü bir kızını babasından isteyerek alır ancak ertesi gün Karaman Bey'inin kızını bahçede görünce kıza aşık olur. Bu durum üzerine eşinden ayrılarak ona bir daha gelemeyeceğini ve erkek evladı olursa onu bulmasını söyler. Asıl maksadı âşık olduğu Karaman Bey'inin kızını kaçırmak olan Köroğlu Karaman Bey'inin bahçesinin askerlerle korunuyor olduğunu görünce kızını kaçırmamanın mümkün olmadığını anlayarak kızın bir tasvirini alarak doğruca Çamlıbel'e gider. Ayvaz Köroğlu'nun kızın tasvirine bakarak ağladığını gördükçe baskın yapıp kızını alalım dese de Köroğlu kızını gönüllü olmadan cebren kaçırmak istemez (Boratav, 1984: 211). Köroğlu'nun evlilikle ilgili uygulaması; iki eşini de düşmandan ganimet yoluyla alan Manas'ı hatırlatır (Ögel; 2003: 497). Türkmenistan varyantında ise Göroğlu'nun evliliğine dair bilgi verilmemektedir. Bu sebeplerle Raglan'ın söz konusu maddesi ile Elaziz ve Türkmenistan varyantı ile uyuşmamaktadır.

Eski Türk destan kahramanlarının evliliği Tanrı ya da peri kızıyla gerçekleşir. Oğuz Kağan'ın ışık içinden çıkan bir kızla evlenmesi; Edige ve Toktamış Destanı'nda Edige'nin büyük atasının kuğu kuşu suretine giren bir kızla evlenmesi; Dede Korkut Hikâyeleri'nde Oğuz çobanının kanatlı peri kızı ile münasebetinden olan Tepegöz (Feyzioğlu: 2012: 56); Altaylılar'ın Kögütey Destanı'ndaki kahramanı Kuzgun Kara Batı'nın eşlerinden biri ay kızı Altun Tana, biri de güneş kızı Gümüş Tana olması bu durumu yansıtan göstergelerdendir (Sakaoğlu ve Duymaz, 2006: 47).

Türk evlilik anlayışında kıza dair özellikler Alptekin (2011)'in yaptığı değerlendirmeye göre İslâmiyet öncesi ve sonrası destanlarında evlilik şekilleri dört grupta toplanır: Evlenilecek kız; Gök Tanrı tarafından gönderilir (Oğuz Kağan Destanı) ya da Gök Tanrı'nın ruhu ile çeşitli şekilde karşılaşır (Türeyiş Destanı). Yaşam şartlarına bağlı olarak değişen evlilik anlayışından biri olan görücü usulü evlilik (Köroğlu Destanı varyantları), kahramanlık sonucu başlık verilerek (Manas Destanı) evlenme şeklinde sınıflandırılmaktadır.

13- Kral olur.

Elaziz varyantında Köroğlu, Bolu civarındaki Köroğlu Dağı'na çıkarak burada kendine bir kale yaptırır ancak Köroğlu'nun bey olma gibi bir isteği yoktur. Onun yiğitliğini duyan halk kendi isteği ile ona katılır (Boratav, 1984: 42). Türkmenistan varyantında ise Göroğlu kırk yiğidiyle verdiği mücadelede kazanır ve yurdu olan Çardaglı Çandibil'e han olur (Karadavut, 1996: 541; Ekici, 2004: 190). Geleneksel kahraman kalıbındaki kral olma durumu, destan kahramanının Elaziz varyantında bey, Türkmenistan varyantında han olması şekline dönüşür. Bu nedenle destanın iki varyantı da Ranglın'ın söz konusu maddesi ile uyuşmamaktadır çünkü Türk yönetim sisteminde krallık anlayışına dayalı bir yönetim sistemi yoktur.

Türklerdeki yönetim sisteminin tarihsel arka planına dair bilgilere özellikle Orhun Yazıtları, Kutadgu Bilig ve Siyasetname, Koçi Bey Risaleleri, Bir Devlet Adamına Öğütler gibi eserlerde rastlanmaktadır. Türklerdeki Gök Tanrı inancına bağlı olarak gelişen töre olgusu yönetim sistemi şekillendirmektedir. Türk yönetim sisteminde hanedan üyeleri, yanlarında profesyonel yönetici ve danışmanlar çalıştıran ileri bir devlet anlayışına sahiptir. Bu yönetim sisteminin Orhun Yazıtları'nda Vezir Tonyukuk da açıkça görülürken, bu yapı Kutadgu Bilig'de bürokratik örgütlenmeye bağlı fonksiyonel bir uzlaşma olarak eserin yapısına yerleştirilir. Kısaca profesyonel yönetici ve danışman çalıştırma, fonksiyonel uzlaşmaya dayalı iş bölümü, görev, sorumluluk ve sınırları net bir şekilde belirleyen hiyerarşik ve meritokratik insan kaynakları uygulamaları geçmişten günümüze devam eden bir yönetim tarzının değişmeyen temel özelliklerindedir (Taş, 2012: 59-79).

Türk hakanları, Tanrı'ya hizmet etmek ve Tanrı'nın adını yüceltmek adına kurulmuş bir devletin temsilcileridir. Bu yapılanmada hakana verilen erk Türklerdeki tek liderde birleşme ve Türk devlet anlayışında merkezîyetçi bir sistem ile açıklanmaktadır (Güngör, 2006: 68; Gökalp, 3008: 34). Türklerdeki birlik olma ve baş bulma endişeleri aslında dış tehlikelere karşı birlikten güç alınarak varlığını devam ettirme düşüncesinden kaynaklanmaktadır (Adler, 2011: 34).

Bu yapılanmanın en belirgin şekilde yansıdığı eserler Oğuz Kağan ve Köroğlu Destanı'dır. Oğuz Kağan Destanı'nın başından sonuna kadar Tanrı tarafından yeryüzüne gönderilmiş bir hakanın Oğuz Türklerinin geleneklerine göre dünyaya nizam kurma, ilini ve töresini birleştirerek devlet kurma fikri hâkimdir. Oğuz Kağan'ın ülkesini oğulların paylaştırdıktan sonra düzenlediği toyda "Ben Gök Tanrı'ya borcumu ödedim!" sözü bu anlayışın belirginleşmiş ifade biçimlerinden biridir. Bu

yapılanış esaret altındaki Kırgızları kurtararak yeniden devlet kurma fikrî yapısının etrafında gelişen Manas Destanı'nda da görülmektedir. Nitekim Altay Türkleri destanlarından Maaday Kara'da Kögüdey Mergen, Kara Kula Han'ın Maaday Kara'nın obasını yağmalayacağı sırada doğar ve ulusunu tekrar bağımsızlığına kavuşturur. Türklerin Tanrıkağan devlet anlayışlarının ardında, Tanrı tarafından görevlendirilen kağanın ulusunu ko ruyup yücelterek törenin devamlılığını sağlamakla görevlendirilmiştir (Aça, 2000: 5-17).

De desi Cıgalı Beg tarafından destanın başından sonuna kadar bir alp yetiştirme arzusuyla büyütülen Göroğlu destan boyunc a alp olmanın imtihanını verir. Göroğlu'nun babası Adı Beg'in ölümünden sonra Cıgalı Beg gidişi ile Çandıbil halkı lidersiz kalır. Göroğlu bir yiğit gibi yetiştikten sonra Çandıbil halkı onu yurtlarına han seçmek için meşveret kurup Göroğlu'nu kendilerine han seçerler ve ordusunu toplarlar (Ekici, 2004: 181).

Elaziz varyantında Köroğlu'nun bir alp gibi yetiştirilmesi süreci Türk destanlarındaki kut anlayışı ya da bir meşveret yoluyla han/bey seçimi ile örtüşmemektedir. Türkmenistan varyantında da meşveret kurma olayı destan kahramanın alp tipinin özellikleri ile donandıktan sonra yapılır. Çünkü halk kahramanı gereken imtihanları aşmış ve halkı zulümden kurtarmıştır ki bu da Türk yönetim sistemindeki meşveret kurma töreninin bu varyantta silikleştiğini gösterir.

Tanrı tarafından gönderilen kağan görevini tamamladıktan sonra ise geldiği yer olan Tanrı katına yani uçmağa gider. Bu anlayışın Köroğlu Destanı'ndaki yansıması da törenin gereklerini yapmayarak halka zulmeden han ya da beye verilen kutu halkın içinden çıkan bir kahramana verme düşüncesi şeklinde kendini gösterir (Aça, 2000: 5-17).

14- Bir süre herhangi bir hadise olmaksızın ülkeyi yönetir

Elaziz varyantında bir halk kahramanı olan Köroğlu halkı zulümden kurtarır ve halk refah içinde yaşar (Boratav, 1984: 210, 212). Bu varyantta hanlık ve beylik sisteminden bahsedildiği için ülkeyi yönetmek gibi bir durum söz konusu değildir. Türkmenistan varyantında ise bir halk kahramanı olarak yetiştirilen Göroğlu askerleri ile birlikte Hünkar Şah'ın yüz bin kişilik ordusunu darmadağın ederek yurdunda dirlik ve düzeni sağlar (Ekici, 2004: 190). Bu nedenle Raglan'ın söz konusu maddesi Köroğlu Destanı'nın her iki varyantı ile de uyumlu değildir.

15- Kanunlar yazar fakat

Elaziz varyantında, Köroğlu halkın hakkını savunan ve onların sorunlarına çözüm bulan bir kahraman olarak sunulur. Müşküleri olan kişiler “Köroğlu’nun verdiği hüküm hükümdür.” diyerek bir sorun olduğunda bu durum Köroğlu’nun hükmü ile açıklığa kavuşturulur (Boratav, 1984: 211). Bu bilgilerden hareketle yazılı kanunların olmadığı durumda halk arasında düzeni sağlayan adil bir kişi olarak tanınan Köroğlu, sözlü kanunlardan hareketle bir kanun koyucu olarak tanıtılır.

Türkmenistan varyantında ise Göroğlu’nun alp tipinin yetiştiriliş macerası anlatımı daha ağır basar. Bu varyantta Köroğlu’nun bir yiğit olarak yetiştirilmesi ve dedesi ile amcasının intikamını alarak han olması anlatılır (Karadavut, 1996: 541; Ekici, 2004: 190). Destanın her iki anlatımında da destan kahramanı, geleneksel kahramanın bu niteliği ile benzerlik göstermez. Geleneksel kahramandaki bu hiyerarşik yapılanma Türk destan kahramanı Köroğlu’nda sözlü kanunlara dönüşür. Türk töresi gereği şekillenmiş bu sözlü kanunlarda zulme karşı durup halkın yanında olan adil bir yönetim anlayışını yansıtır. Tanrı tarafından verilen kut, hakan ya da bey tarafından gereğince kullanılmazsa halkın içinden çıkan kahraman bu hakkı halka teslim eder. Kut ve gücün sahibi olan hakanın Tanrı’nın altında insanın üstünde olma vasfı Göktürk kağanlarının vazgeçilmez niteliğidir ki bu düşüncenin sistematize edilerek anlatımı Kutadgu Bilig’deki sembolik kurgulamada görülmektedir (Feyzioğlu, 2005: 160).

16- Daha sonra kahraman Tanrıların ve/veya halkının sevgisini kaybeder.

Elaziz varyantında bir halk kahramanı olarak tanıtılan Köroğlu halkın sevgisini kaybetmez aksine halkın sevgisi ona karşı duyduğu sevgi gittikçe artar. Halk, sahibi bir kimse olarak bildikleri Köroğlu’na hürmet eder. Çünkü nerede fakir bir köylü varsa Köroğlu’nun verdiği para ile geçinir, onun yardımları ile yaşamlarını devam ettirir (Boratav, 1984: 42, 209). Türkmenistan varyantında ise Göroğlu halkın sevgisini kaybetmez, yurdu Chandibil’e han olur ve orada yaşar (Karadavut, 1996: 541; Ekici, 2004: 190). Geleneksel kahraman kalıbındaki bu madde Köroğlu Destanı’nun her iki varyantı ile de uyuşmaz.

17- Tahttan ve şehirden uzaklaştırılır.

Elaziz varyantında Köroğlu’nun tahtı y o k t u r, yetişkinlik çağında Bolu’nun Köroğlu Dağı’na gider ki bu gidiş Bolu Bey’inin zulmünden bir kaçıştır (Boratav, 1984: 42, 209). Türkmenistan varyantında da Göroğlu

şehirden uzaklaştırılmaz, Hünkar Sultan'a karşı verdiği mücadeleyi kazanır ve yurdu Çandibil'de han olarak yaşar (Karadavut, 1996: 541; Ekici, 2004: 190). Raglan'ın geleneksel kahramanın bu niteliği Köroğlu Destanı'nın Elaziz ve Türkmenistan varyantlarında karşılık bulmaz. Çünkü alp tipinin özellikleri ile donatılan Köroğlu'nun sahip olduğu misyon gereği onun tahtı halkın gönlüdür.

18- Kahraman, esrarengiz bir şekilde ölümle tanışır,

Geleneksel kahramanın söz konusu madde si ile Elaziz varyantı (Boratav, 1984: 43, 217) ile Türkmenistan varyantında (Karadavut, 1996: 541) kahramanın ölümüne dair bilgi verilmemektedir. Elaziz ve Türkmenistan varyantlarında kahramanın ölümüne dair bilgi verilmemesi, halkın anlayışında kişiyi ölümsüzlüğe ulaştırmanın yani gönüllerde yaşatmanın diğer bir boyutu olarak düşünülebilir. Bu durum Tanrı tarafından kut verilen han ya da bey; bu görevini tamamladıktan sonra tekrar geldiği yere uçmağa gitme inancı ile örtüşmektedir (Aça, 2007: 124).

Köroğlu Destanı'nın her iki varyantında da kahramanın ölümüne dair bilgi verilirse de Türk destanlarında; ölüm hayatın vazgeçilmez kuralı olarak algılanmakta ve gök dikotomisiyle ilişkisi olarak doğal karşılanan bir durum olarak değerlendirilmektedir (Çoruhlu, 2006: 126). Ancak destanlar ve mitolojik metinlerde hemen hemen hiçbir destan kahramanın ölümü ayrıntılarıyla anlatılmaz. Bu durumun açıklaması da mitlerin evreni ve tabiat olaylarını açıklayıcı olmalarının yanı sıra kutsal bir hikâyeye anlatarak ileriye dönük mesaj vermeleri ile açıklanabilir. Çünkü kahramanın ölümü mitleri dinleyecek yeni nesil için örnek teşkil edecek bir olay değildir (Sakaoğlu ve Duymaz, 2008: 125). Oğuz Kağan Destanı'nda Oğuz Kağan'ın 116 yıl hakanlık ettikten sonra öldüğü anlatılır (Ögel, 2003: 207). Manas Destanı'nda Manas'ın ölümü anlatılırken (Ögel, 2003: 530), Er-Töştük Destanı'nda Er-Töştük'ün ölümünden bahsedilemez (Ögel, 2003: 539). Dede Korkut Kitabı'nda ise ölümü anlatılan tek kahraman Bamsı Beyrek'tir (Ergin, 1999: 88). Türk destanlarında kahramanın ölümü bu şekilde karşılık bulurken geleneksel kahraman kalıbı ile Köroğlu Destanı'nın her iki varyantı arasında benzerlik görülmez.

19- Çoğunlukla bir tepenin üzerinde ölür.

Geleneksel kahramanın bu niteliği ile Köroğlu arasında hiçbir benzerlik yoktur. Bu iki varyantta da Köroğlu'nun ölümüne dair bilgi verilmmez. Türkmenistan varyantında ise destanın sonunda kahramanın ölümüne dair bilgi verilmeyeceği destanın önceki bölümlerinde hazırla-

nan bir sonuçtur. Göroğlu, erenler ve Hz. Ali ile karşılaştığında ona dileğini sorduklarında atına ve kendine dair isteklerde bulunur. Ancak üçüncü istekten sonra erenler giderken bir istek daha aklına gelir ve adını yaşatacak bir evlat ister. Şir-i Hüda ise ona çocuk yerine adını kıyamete kadar yaşatacak nefes verir (Ekici, 2004: 170). Böylelikle Türkmen varyantının sonunda Köroğlu'nun ölmemesinin sebebi açıklanmış olur. Erenlerin nefes vermesi ve Köroğlu'nun ölümüne dair bir bilgi verilmemesi halkın, kahramanın kıyamete kadar adını yaşatmak için duyulan bir özlemin sonucudur.

Eski Türklerde yüksek zümrenin mezarları, ulaşımı zor olan yerlere inşa edilirdi. Bu uygulamaya Moğollarda mezarın üstünden nehir geçirilmesi ya da mezarın inşa edilmesinin öldürülmesi şeklinde uygulamalarla karşılık bulurdu (Çoruhlu, 2006: 129). Bir tepenin üzerinde gömülme inancında, yer kültlerine bağlı olarak birçok inanç gelişmiş ve bu inançlar doğrultusunda dağlar ve tepeler göğe yakınlıkları sebebiyle kutsal kabul edilmişlerdir (Çoruhlu, 2006: 34). Geleneksel kahraman kalıbındaki tepe üzerindeki ölüm Köroğlu Destanı'nda dağlardan güç alma ve hükümdara karşı verilen mücadeledede sığınılan mekân olarak bir işlev üstlenmiştir ki bu da Türk inanç sistemindeki dağ kültü ile irtibatlıdır. Dağlara duyulan bu kutsiyet Ergenekon Destanı'nda Türklerin düşmandan kaçarak sığındıkları mekân olarak tanıtılır. Bu durumda destanın dağ ve yer kültleri üzerine temellendirilmiş olan yapısından kaynaklanmaktadır (Çoruhlu, 2006: 34).

20- Çocuklarından hiçbiri, eğer varsa, onun yerine tahta geçemez.

Elaziz varyantında, Köroğlu'nun Karaman köylerinden aldığı Türkmen kızından olan oğlu, babasının kim olduğunu öğrenerek babasını bulur. Bir halk kahramanı olan Köroğlu'nun tahta olmadığı için oğlu Hasan'ın da bu tahta geçmesi gibi bir durum söz konusu değildir ancak babasını bulan Hasan, Köroğlu'nun can dostu Ayvaz tarafından binicilik ve kılıç kullanma konusunda bir kahramanın oğluna yararışır şekilde yetiştirilir (Boratav, 1984: 212).

Türkmenistan varyantında ise Göroğlu'nun çocuğu yoktur. Göroğlu dedesinin nasihati üzerine iki gün gidip üçüncü gün vardığı çınarın altında uyuyan Göroğlu'nun gördüğü rüyada erenler ve Hz. Ali ona isteklerini sorarlar. Göroğlu üç isteğini saydıktan sonra bir evladının olmasını da ister ama Şir-i Hüda ona bir nefes verir ve bu nefesle adının yedi yedi herkesin dilinde dolaşacağını söyler (Karadavut, 1996: 541; Ekici, 2004: 170). Bu ifadeler destanın sonunda Göroğlu'nun çocuğunun olmayacağı önceden beyan edilmesidir. Bu varyantta çocuğun olmaması

mitik özelliklerle donatılan kahramanın idealize edilmesi ile açıklanabilir.

Köroğlu Destanı'nın gerek Elaziz gerekse Türkmenistan varyantında çocukların tahta geçmesi gibi bir durum söz konusu olmadığı için Raglan'ın söz konusu maddesi ile uyum göstermemektedir.

21- Kahramanın vücudu gömülmez, fakat buna rağmen

Raglan'ın geleneksel kahraman kalıbındaki bu madde Köroğlu Destanı'nın her iki anlatımında da karşılık bulmaz (Boratav, 1984: 43, 217; Karadağ, 1996: 541). Çünkü her iki varyantta da kahramanın ölümünden bahsedilmez.

Geleneksel kahramanın vücudunun gömülmesiyle karşılık bulan ölüm sonrası uygulamalar; Eski Şamanist Türklerde defin törenlerinde ölen kişinin cesedini yakma, ağaca asma, toprağa gömme şeklinde gerçekleşirdi. Göktürkler de ise ruh ölümsüz olduğu için ölüyü yakma ve mumyalama adetleri yer almaktadır (Artun, 2009: 117). Eski Türklerde cenazelerin gömülmesinde de bir takım usuller uygulanırdı. Ölen kişinin sosyal statüsüne göre altın, gümüş, at, silah gibi kişinin değerli eşyaları ile gömme fikri yaygın uygulamalar arasında yer almaktadır (Gökalp, 2008: 124).

22- Kahramanın gömülü olduğu kabul edilen bir veya daha kutsal mezarı vardır.

Elaziz ve Türkmenistan varyantında Köroğlu'nun mezarından bahsedilmemektedir (Boratav, 1984: 43, 217; Ekici, 2004, 190). Eski Türklerde mezara dair uygulanan uygulamalar ölünün defnediliş şekli ve mezarının olup olmamasına göre tayin edilirdi. Ancak ölen kişinin adının yaşatılması adına çeşitli mezar şekilleri de yer almaktadır. Türklerde ölen kişinin başından geçen olayların anlatıldığı bir sütunu mezarın başına dikme, heykelinin yapılması, adına bark yapılması gibi uygulamalar da yer almaktadır. Bunun en güzel örneği, Kültigin'in ve Bilge Kağan'ın ölümü üzerine yazılan bengu taş ve dikilen barkta görülmektedir (Gökalp, 2008:124). Türklerin eski uygulamalarında kişinin statüsüne göre belirlenen bu uygulamalar geleneksel kahraman kalıbı ile benzerlik gösterirken Raglan'ın söz konusu maddesi ile Köroğlu Destanı'nın her iki varyantı da benzerlik göstermemektedir.

SONUÇ

Lord Raglan'ın "Geleneksel Kahraman Kalıbı" doğrultusunda Köroğlu Destanı'nun Türkmen varyantı ile Anadolu sahasındaki Elaziz varyantının karşılaştırması şu şekildedir:

Geleneksel Kahraman	Elaziz Varyantı	Türkmenistan Varyantı
1. Geleneksel kahramanın annesi soylu bir bakiredir.	Köroğlu'nun annesi soylu bir bakire değildir.	Göroğlu'nun annesi soylu bir bakire değildir.
2. Babası bir kraldır.	Köroğlu'nun babası kahyâ ve usta bir at yetiştiricisi dir.	Göroğlu'nun babası Çandıbil'in Han'ıdır.
3. Baba çoğunlukla kahramanın annesinin yakın bir akrabasıdır.	Köroğlu'nun annesinden bahsedilmez.	Göroğlu'nun annesi ile babası arasında akrabalık yoktur.
4. Kahramanın anne rahmine düşüş şartları olağan dışıdır.	Köroğlu'nun anne rahmine düşüş şartlarından bahsedilmez.	Göroğlu'nun anne rahmine düşüş şartlarından bahsedilmez.
5. Kahraman aynı zamanda bir Tanrının oğlu kabul edilir.	Köroğlu Tanrının oğlu değildir.	Göroğlu Tanrının oğlu değildir.
6. Çoğunlukla baba tarafından onu öldürme girişiminde bulunulur.	Köroğlu'nu babası tarafından öldürülme girişiminde bulunulmaz.	Göroğlu'nu babası tarafından öldürülme girişiminde bulunulmaz.
7. Kahraman gizli bir yere gönderilir.	Köroğlu gizli bir yere gönderilmez.	Göroğlu gizli bir yere gönderilmez.
8. Uzak bir ülkede evlat edinen bir aile tarafından büyütülür.	Köroğlu uzak bir ülkede evlat edinen bir aile tarafından büyütülmez.	Göroğlu uzak bir ülkede evlat edinen bir aile tarafından büyütülmez.
9. Kahramanın çocukluğu hakkında bir şey anlatılmaz.	Köroğlu'nun çocukluğu hakkında bir şey anlatılmaz.	Göroğlu'nun çocukluğu hakkında bir şey anlatılmaz.
10. Kahraman yetişkinlik çağındayken, gelecekte kral olacağı yere gider.	Köroğlu yetişkinlik çağında Bolu Dağı'na gider.	Göroğlu yetişkinlik çağında han olacağı yere gitmez.
11. Kahraman; kral, dev, ejderha veya vahşi bir hayvana karşı kazandığı bir zaferden sonra,	Köroğlu Bolu Bey'ine karşı verdiği mücadeleyi kazanır.	Göroğlu Hünkar Sultan'a karşı verdiği mücadeleyi kazanır.
12. Çoğunlukla kendisinin selefinin kızı olan bir	Köroğlu kendisinin selefinin kızı olan bir prensesle	Göroğlu kendisinin selefinin kızı olan bir prensesle

prensesle evlenir.	evlenmez.	evlenmez.
13.Kral olur.	Köroğlu kral olmaz.	Göroglu kral olmaz.
14. Bir süre herhangi bir hadise olmaksızın ülkeyi yönetir.	Köroğlu bir süre herhangi bir hadise olmaksızın ülkeyi yönetmez.	Göroglu bir süre herhangi bir hadise olmaksızın ülkeyi yönetmez.
15. Kanunlar yazar fakat	Köroğlu kanunlar yazmaz.	Göroglu kanunlar yazmaz.
16. Daha sonra kahraman Tanrıların ve/veya halkının sevgisini kaybeder	Köroğlu Tanrıların ve/veya halkının sevgisini kaybetmez.	Göroglu Tanrıların ve/veya halkının sevgisini kaybetmez.
17. Tahttan ve şehirden uzaklaştırılır.	Köroğlu tahttan ve şehirden uzaklaştırılmaz.	Göroglu tahttan ve şehirden uzaklaştırılmaz.
18 Kahraman, esrarengiz bir şekilde ölümle tanışır,	Köroğlu esrarengiz bir şekilde ölümle tanışmaz.	Göroglu esrarengiz bir şekilde ölümle tanışmaz.
19.Çoğunlukla bir tepenin üzerinde ölür.	Köroğlu tepenin üzerinde ölmez.	Göroglu tepenin üzerinde ölmez.
20. Çocuklarından hiçbirini, eğer varsa, onun yerine tahta geçemez.	Köroğlu'nun yerine kimse tahta geçmez.	Göroglu'nun yerine kimse tahta geçmez.
21. Kahramanın vücudu gömülmez, fakat buna rağmen	Köroğlu'nun vücudu gömülmez.	Göroglu'nun vücudu gömülmez.
22. Kahramanın gömülü olduğu kabul edilen bir veya daha kutsal mezarı vardır.	Köroğlu'nun mezarı yoktur.	Göroglu'nun mezarı yoktur.

Elde edilen verileri daha somut bir halde sunan bu tablo da da görüldüğü üzere Köroğlu Destanı'nın Türkmenistan varyantı ve geleneksel kahraman kalıbına uyumu 2, 9, 11, 20, 21. maddeler ile sınırlı iken Elaziz varyantında ise bu uyum söz konusu maddelerden 9, 10, 11, 20, 21. maddelerde karşılık bulur. Bu benzerlik ve farklılıklara dikkat edilecek olursa destanın Elaziz ve Türkmenistan varyantı ile geleneksel kahraman kalıbı arasındaki uyum beş madde ile sınırlıdır.

2.Babası bir kraldır.	Köroğlu'nun babası kahyâ ve usta bir at yetiştiricisi dir.	Göroglu'nun babası Çandibil'in Han'ıdır.
9.Kahramanın çocukluğu hakkında bir şey anlatılmaz.	Köroğlu'nun çocukluğu hakkında bir şey anlatılmaz.	Göroglu'nun çocukluğu hakkında bir şey anlatılmaz.
10. Kahraman yetişkinlik	Köroğlu yetişkinlik çağın-	Göroglu yetişkinlik çağın-

çağındayken, gelecekte kral olacağı yere gider.	da Bolu Dağ'ına gider.	da han olacağı yere gitmez
11.Kahraman; kral, dev, ejderha veya vahşi bir hayvana karşı kazandığı bir zaferden sonra,	Köroğlu Bolu Bey'ine karşı verdiği mücadeleyi kazanır.	Göroglu Hünkar Sultan'a karşı verdiği mücadeleyi kazanır.
20. Çocuklarından hiçbiri, eğer varsa, onun yerine tahta geçemez.	Köroğlu'nun yerine kimse tahta geçmez.	Göroglu'nun yerine kimse tahta geçmez.
21. Kahramanın vücudu gömülmez, fakat buna rağmen	Köroğlu'nun vücudu gömülmez.	Göroglu'nun vücudu gömülmez.

Bu karşılaştırmada geleneksel kahraman kalıbı ile Türk destan kahramanı arasındaki uyum son derece sınırlı olduğu görülür. Bu sınırlılığın yanında Türk destan kahramanları arasındaki uyum, bu sınırlılığın sebeplerinin açıklanmasında daha somut bir sonuca varılmasını sağlar. Bu maddelere Türk destan kahramanları Köroğlu ve Göroglu arasındaki benzer ve farklılıklar açısından baktığımızda ise bu iki varyant arasındaki farklılıklar şu şekildedir:

2.Babası bir kraldır.	Köroğlu'nun babası kahyâ ve usta bir at yetiştiricisi dir.	Göroglu'nun babası Çandibil'in Han'ıdır.
10. Kahraman yetişkinlik çağındayken, gelecekte kral olacağı yere gider.	Köroglu yetişkinlik çağında Bolu Dağ'ına gider.	Göroglu yetişkinlik çağında han olacağı yere gitmez.

Bu tablo da da görüldüğü gibi geleneksel kahraman kalıbının özelliklerinin tatbik edildiği Köroğlu Destanı'nın her iki varyantı arasında yapılan değerlendirilmede farklılığın sadece iki madde ile sınırlı olduğu ve geri kalan yimi maddenin birbiri ile uyumlu olduğu tespit edilmiştir. Bu maddeleri incelediğimizde 10. madde olan "Kahraman yetişkinlik çağındayken, gelecekte kral olacağı yere gider" maddesi Elaziz rivayetinde Köroğlu'nun yetişkinlik çağında Bolu Dağ'ına gitmesi; Türkmenistan varyantında ise Göroglu'nun yetişkinlik çağında han olacağı yere gitmesi ile karşılık bulur. Geleneksel kahraman kalıbındaki 2. madde olan "Babası bir kraldır" maddesi, Türkmenistan varyantında Göroglu'nun babasının Çandibil'in hanı olması ile ifade edilirken Elaziz varyantında Köroğlu'nun babası kahyâ ve usta bir at yetiştiricisi olarak ta-

nıtılması ile karşılık bulur. Bu özellikler dikkatle incelendiğinde 2. maddede mekânın özellikleri ile şekillenmiş, 10. madde ise yönetim şeklinin farklılığından kaynaklanmıştır. Bu farklılık Türkmenistan sahasındaki yaşam koşulları ve destanın yayıldığı sahadaki siyasî yapılanma ile açıklanabilir. Çünkü alp tipinin son temsilcisi olan Köroğlu, Türkmenistan varyantında mitik öğelerin daha ağır bastığı bir formda anlatılırken, Elaziz varyantında ise destandaki olaylar yerleşik hayata geçişle birlikte beyliklerin kurulması devrine denk gelir. Türkmenistan varyantındaki bu özellikler ise göçebe yaşam tarzı ve buna bağlı olarak gelişen siyasî yapılanmadan kaynaklanmaktadır.

Geleneksel kahraman kalıbına ait niteliklerin tatbik edildiği Türkmenistan ve Elaziz varyantlarında yirmi iki maddenin yirmisinin benzer oluşu bu iki varyanttaki destan kahramanının aynı kültürü temsil eden bir kahraman olmasından kaynaklanmaktadır. Aynı kaynaktan çıkan nehrin başka vadileri sulayan kolları olarak özde aynı nitelikleri taşıyan bu iki varyant arasındaki farklılıklar ise yayıldığı sahanın coğrafi, sosyal ve siyasal yapılış şekliyle kaynaklanmaktadır.

Çalışmadaki sonuçlar bütün olarak değerlendirildiğinde Lord Raglan'ın "Geleneksel Kahraman Kalıbı" ile Köroğlu Destanı'ndaki Türk destan kahramanlarını temsil eden Köroğlu ve Göroğlu arasındaki benzerliklerin son derece sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılıklarda geleneksel kahraman kalıbı ile Türk destan kahramanının niteliklerinin farklı kültürleri temsil eden kahramanlar olduğu gerçeğiyle örtüşmektedir.

KAYNAKÇA

- Aça, Mehmet, "Türk Destancılık Geleneğine Bütüncül Yaklaşabilme ve 'Alp' Kavramı Üzerinde Bazı Yeni Yaklaşım Denemeleri", *Milli Folklor* 6(48), Kış 2000, ss. 5-17.
- Adler, Alfred, *İnsan Doğasını Anlamak* (11. Basım), İlya Yayıncılık, İzmir 2011.
- Artun, Erman, *Türk Halkbilimi* (5. Baskı), Kitabevi Yayıncılık, İstanbul 2009.
- Alptekin, Ali Berat, *Halk Bilimi Araştırmaları* (1. Basım), Akçağ Yayınları, Ankara 2011.
- Bars, Mehmet Emin, "Koroğlu Destanı'nda At, Kadın, Silah", *Turkish Studies*, 3/2, Ankara 2008, ss. 165-177.
- Bayat, Fuzuli, *Mitolojiye Giriş* (1. Baskı), Ötüken Neşriyat, Çorum 2005.
- Bayat, Fuzuli, *Koroğlu Şamdan Aşıka, Alpten Erene*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.
- Banarlı, Nihat Sami, *Türk Edebiyatı Tarihi I*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1998.
- Boratav, Pertev Naili, *Koroğlu Destanı*, Adam Yayıncılık, İstanbul 1984.
- Çetin, İsmet, "Türk Destan Kahramanları ve Koroğlu", *Milli Folklor*, 5 (39), Ankara 1998, ss. 46-52.
- Çobanoğlu, Özkul, *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihiine Giriş* (5. Basım), Akçağ Yayıncılık, Ankara 2005.
- Çobanoğlu, Özkul, "Lord Raglan'ın Batı Halk Kahramanı Açısından Oğuz Kağan ve Er Töşük Destanı Kahramanına Bakış", *Unay Günay Armağanı*, Ankara 1996, ss. 202-209.
- Çobanoğlu, Özkul, *Epik Destan Geleneği*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.
- Çoruhlu, Yaşar *Türk Mitolojisinin Ana Hatları* (2. Basım), Kabcacı Yayıncılık, Ankara 2006.
- Ekici, Metin, *Türk Dünyasında Koroğlu*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.
- Elbir, B-Özülgen, Ö, "Battal Gazi ve Koroğlu'nun Tip Özellikleri Açısından Karşılaştırılması, Halk Kültürü ve Koroğlu Bilgi Şöleni Bildirileri, 2-4 Kasım 2006, Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları: 2, Duman Ofset Yayıncılık Ankara 2008, s. 158.
- Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı* (20. Baskı), Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1999.
- Erzurumlu, Kenan, *Türklüğe Bakış* (2. Baskı), Çetin Yayıncılık, Ankara 2007.
- Fiske, John, *Mitler ve Mitleri Yapanlar, Eski Masal ve İnançların Karşılaştırmalı Mitoloji Tarafından İncelenmesi*, (Çev. Şebnem Duran), İlya Yayıncılık, İzmir 2006.
- Feyzioğlu, Nesrin, "Dede Korkut Hikâyeleri'nden Duha Kocaoğlu Deli Dumrul Hikâyesi ile Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Hikâyeye Simge ve İmgeler Bakımından Bir Yaklaşım", Web: <http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/SBED/article/view/102> tarih: 4 Mayıs 2012.
- Feyzioğlu, Nesrin, "Geçiş Döneminin Kutadgu Bilig'deki Yansımaları Üzerine Bir Değerlendirme", *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi* 12, Erzurum 2005, ss. 160.
- Gökalp, Ziya, *Türk Uygarlığı Tarihi* (2. Baskı), İnkılap Yayıncılık, İstanbul 2008.
- Gezgin, Deniz, *Hayvan Mitosları* (1. Baskı), Sel Yayıncılık, İstanbul 2007.
- Genç, Reşat, *Türk hânışları İle Milli Geleneğinde Renkler ve Sarı Kırmızı Yeşil* (4. Baskı), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 2009.
- Güngör, Erol, *Sosyal Meseleler ve Aydınlar* (5. Basım), Ötüken Yayıncılık, İstanbul 2007.
- Gür, Nagihan, "Sosyal Haydut Düzleminden Halk Kahramanı Statüsüne Bir Yükseliş Koroğlu ve Sergüzeşti", *Milli Folklor Dergisi*, Yıl 20, Sayı 29, Ankara 2008, ss. 45-49.
- İndirkaş, Zehra, *Türk Mitosları ve Anadodu Efsanelerinin İzsürümü* (2. Basım), İmge Yayıncılık, Ankara 2007.
- Kaplan, Mehmet, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar-3, Tip Tahlilleri* (7. Baskı), Dergâh Yayınları, İstanbul 1991.

- Karadavut, Zeke riya, *Köroğlu'nun Zuhuru Kolu Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma (inceleme-
metinler)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi,
Konya 1996.
- Kaymaz, Z. *Eski Anadolu Türkçesinde Renk Bildiren Kelimeler ve Teşkilleri*, Milli Kültür Araş-
tırmaları. (1. Baskı). Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.
- Köse, Nerin, "Eski Bir Evlenme Âdeti ve Buna Bağlı Olarak Teşekkül Etmış Halk
Hikâyeleri". *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3/5, ss.81-87.
- Köse, Nerin, "Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı ile Kurmanbek ve Kurbarbek
Destanları Üzerine", Himmet Biray Armağanı, Ankara 1999.
- Nurme hmet, Annagulu, *Göroğlu-Türkmen Halk Destanı 5*, Bilig Yayınları, Ankara 1996.
- Oğuz, Öcal, *Folklor'da Yeni Yöntemler ve Köroğlu*, Türk Dünyası Halk Biliminde Yön-
tem Sorunları, Akçağ Yayınları, Ankara 2000.
- Oğuz, Öcal, "Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı ve Boğaç Han", *Milli Folklor*, S.
40, Ankara 1998, ss. 2-6.
- Oğuz, Öcal, "Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı ve Basat", *Milli Folklor* 5/41,
Ankara 1999, ss. 2-8.
- Oğuz, Öcal, "Sözel Belleğin Tarihe Tanıklığı ve Âşkların İnanılan Biyografileri", *Milli
Folklor*, 22(87), Ankara 2010, s. 9.
- Oh, Eunkyung, "Cumong (Kore) ve Alpamış (Özbek) Destanlarında Kahramanın Doğuşu
Hakkında Psikoanalitik Bir Değerlendirme", *Folklor ve Edebiyat Dergisi*, 2011,
17(67): 157-164.
- Ögel, Bahaattin, *Türk Mitolojisi I-II*. (3. Baskı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
2006.
- Rosenbeg Donna, *Dünya Mitolojisi, Büyük Destan ve Söylenceler Antolojisi*, (Çev. Koray
Aktan, Erdal Cengiz, Atıl Ulaş Cüce v.d.), İmge Yayıncılık, Ankara 2003.
- Sakaoğlu Saim, *Dede Korkut Kitabı, İncelemeler-Derlemeler-Aktarmalar*, Konya 1998.
- Sakaoğlu, Saim - Duymaz, Ali, *İslamiyet Öncesi Türk Destanları (İncelemeler-Metinler)*. (6.
Basım), Ötüken Neşriyat, İstanbul 2006.
- Sever, Mustafa, "Toplumsal Bellek ve Geleneksel Eylem Bağlamında Bir Sözel Tarih
Metninin Değerlendirilmesi", *Milli Folklor* 20/20, Ankara 2008, ss.61-68.
- Şenel, Alaeddin, *Kemirgenlerden Süriüngenlere İnsanlık Tarihi* (1. Baskı), İmge Yayıncılık,
Ankara 2006.
- Taş, Ali, "Türk Yönetim Tarzının Tarihsel Arka Planı", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*
99/34, 196, Ankara 2012, ss. 59-60.
- Ülken, Himi Ziya, *Millet ve Tarih Şuuru* (1. Baskı), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul
2008.
- Yakıcı, Ali, "Halk Anlatılarında Yer Alan Köroğlu Tipleri ve Âşk Köroğlu'nun Bu Tipler
Arasındaki Yeri", *Milli Folklor*, 19(76), Ankara 2007, ss. 113-123.